
De re numerosa (I), *Mètrica i lingüística*

per Joan A. Argente

Sembla que la mètrica és una matèria prou mal coneguda i prou complexa com perquè ens puguem permetre d'afegir-hi, a sobre, la confusió que origina un ús polivalent i sovint idiosincràtic de la terminologia tècnica. No ha de fer estrany, doncs, si aquest estudi s'obre amb un assaig d'aclariment terminològic i conceptual, sense la pretensió, d'altra banda, d'exhaurir el tema ni de posar-hi ordre per sempre més. Si a la intelligència del lector no s'amagarà la migradesa de l'esforç, de la seva benvolença cal esperar que n'apreciarà la intenció.

ASSAIG D'ACLARIMENT TERMINOLÒGIC

El terme «mètrica» s'empra sovint d'una manera ambigua, de la qual són un bon reflex les diverses definicions que hom en pot trobar als diccionaris, generals o enciclopèdics, i als manuals corrents, i aquesta ambigüitat afecta tant el nucli de la definició del terme com els seus límits.¹ Encara més sovint pot-

1. Dins la tradició catalana recent hi ha una relativa homogeneïtat. Així, mentre que Fabra parla d'«art mètrica» —vegeu *DGLC*, art. «mètric»— i Moll la defineix com l'«art de mesurar i compondre versos» —vegeu *DCVB*, art. «mètrica»—, ço que segueixen A. Serra i Baldó i R. Llates en el seu *Resum de poètica catalana* (Barcelona 1932), J. Romeu Figueres ho fa com a «tècnica de la versificació» —vegeu *GEC*, art. «mètrica»—, la qual cosa no l'allunya pas gaire d'aquesta tradició si hom para esment en l'equivalència conceptual dels termes «art» i «tècnica» en aquest context. En canvi, J. Casares la defineix com a «ciència que estudia l'estructura interna dels versos i llurs combinacions» —vegeu *DILC*, art. «mètrica»—, i l'Oxford, més conciliador, fa: «ciència o art que tracta dels versos» —vegeu *The Shorter Oxford English Dictionary*, art. «metric». No cal dir que la distinció

ser s'empra amb un esmussament esbalaïdor, com és costum per exemple en la pràctica docent. Quan la gent de la meua lleva havíem d'ingressar a la universitat se'ns demanava que sapiguéssim fer una «anàlisi mètrica» d'un text d'Homèr i d'un text de Virgili. Ara tinc els meus dubtes raonables que cap de nosaltres sapigués ben bé què implicava aquella operació, quines complexitats no s'amagaven rera d'aquella expressió innòcua, però la veritat és que tots —aproximadament— anàvem prou adoctrinats com per saber què esperava de nosaltres el docte tribunal, àdhuc aquells —gosaria suggerir— que no reeixien en l'empresa: es tractava d'escandir uns hexàmetres —i ho dic bé, car, que eren hexàmetres, ho sabíem a l'avançada—, de trobar —com deia aquell company— els sis peus al vers, de reconèixer en cada línia del text la forma de l'hexàmetre èpic. Saber trobar les adequades combinacions de síl·labes llargues i breus en el cas de les llengües clàssiques —saber comptar els peus—; fer un recompte síllabic en el cas de les llengües romàniques: saber comptar, a això es reduïa la nostra noció de la mètrica. És possible que els més espavilats sapiguessin detectar fins i tot les obligades cesures de l'hexàmetre o la posició canònica dels accents rítmics en els versos romànics, i no excloc que alguns haguessin arribat a aprendre de memòria els noms de les combinacions estròfiques i fossin capaços d'identificar-les; però poca cosa més. Potser el balanç no sembla al capdavant tan menyspreable, per bé que tanmateix és força matusser. Ja és prou de dordre que tot aquest bagatge no anés acompanyat de la destresa pràctica en la recitació del vers: d'això, un fet en ell mateix prou lamentable, no en faig cabal. Amb tot, el memorial de greuges se m'allarga i em cal anar de dret al nus de la qüestió: en termes generals, ningú no disposava d'una explicació d'aquests coneixements, ni històrica ni teòrica. Què ho feia que les formes mètriques fossin aquestes i no unes altres d'imaginables? Per què la mètrica clàssica semblava basar-se en uns principis distints dels que fonamentaven la mètrica romànica? Aquestes i tantes altres qüestions que hom pot posar no tenien cabuda en el marc de l'ensenyament escolar. Resultat: en el millor dels casos, apreníem a automatitzar unes operacions d'anàlisi sense saber-ne la justificació. Ben entès, aquesta situació no era privativa de l'ensenyament de la mètrica, sinó potser —no voldria ésser injust— de l'ensenyament *tout court*.

Tornem, però, a l'origen: al problema de l'ambigüitat terminològica. Si al costat d'aquella expressió —«anàlisi mètrica»— n'observem d'altres, com ara «mètrica històrica», «mètrica quantitativa», «mètrica grega», «mètrica generativa», i ens preguntem si el valor del terme «mètrica» hi és constant, ens caldrà reconèixer que no sembla aquest el cas i que aquestes expressions no són comparables entre elles, encara que cada una d'elles ho pot ésser amb d'altres. Si ara ens preguntem a quin d'aquests valors exemplificats per aquestes expressions remet l'adjectiu d'aquella primera —«anàlisi mètrica»— ens trobarem potser més perduts que ja no ho estàvem.

En alguns casos hom pot obviar fàcilment una situació que és font d'am-

entre «art» i «ciència» fou d'alguna importància en altre temps —com avui ho és encara l'existent entre ciència i tecnologia. Aquesta vacil·lació fóra potser pura retòrica o estilística si no fos pel fet que sol anar acompanyada d'una gran imprecisió a l'hora de determinar els fenòmens que cauen dins l'àmbit de la mètrica. En això les posicions s'extremen: des dels qui redueixen la mètrica a l'estructura pòdica fins als qui hi enclouen la rima, l'estrofisme i altres peculiaritats de la forma poètica. En aquest sentit el manual de Serra i Llates és un bon exemple de confusió o d'ús indistint dels termes «mètrica», «versificació» i «poètica».

bigüitats assignant termes diferents a nocions distintes —així distingirem «metre» de «ritme», i tots dos de «versificació», poso per cas—; en d'altres, tanmateix, això no serà factible: pot ésser preferible de retenir l'ús d'un sol terme amb un marge d'ambigüitat necessària a condició de tenir-ho sempre ben present —així, mantindrem l'ús polivalent del terme «mètrica», intentant en-sembla de destriar-ne els sentits.

Mètrica i altres aspectes del llenguatge. La mètrica entre les ciències del llenguatge

Per començar, cal remarcar la primera i més important ambigüitat: hom designa amb el terme «mètrica» adés el conjunt de fenòmens mètrics d'una determinada llengua o d'una determinada tradició poètica, adés la ciència o disciplina que analitza, descriu o explica aquests fenòmens. Quina cosa són o què cal entendre per «fenòmens mètrics» és quelcom que haurà de perfilar-se al llarg d'aquest estudi, i si considerem plegats aquests dos valors del terme és precisament pel fet que no són metodològicament independents: només el desplegament de la ciència de la mètrica ens permetrà de determinar significativament allò que cal entendre per fenomen mètric. Aquí, com en lingüística, allò que cal considerar no són els fets «bruts», sinó els fets tal com ens els presenta una determinada anàlisi. Si l'anàlisi en qüestió no és estrictament *ad hoc*, ans deriva d'una determinada teoria de la mètrica ens trobarem davant d'un principi d'explicació d'aquells fenòmens.

Però no és arribat encara el moment d'enlairar-nos a les altures teorètiques, per bé que, des d'un punt de vista lògic, aquestes precedeixen tota altra consideració. Continuem en la línia de l'aclariment conceptual i terminològic, plantejant-nos tot seguit les relacions entre mètrica i versificació, mètrica i poètica, i, en fi, mètrica i gramàtica.

Mètrica i versificació: En termes generals hom entén per *versificació* la factura del vers —en el doble sentit de «l'acció de fer versos» i «la manera com estan fets els versos»: en un mot, la composició de versos i la composició dels versos, si em permeteu una subtilitat gramatical. La versificació és, doncs, un «saber fer» —una tècnica o art— que hom sol reconèixer a determinades persones o grups dins una comunitat i, alhora, el conjunt de trets lingüístics que caracteritzen el producte d'aquest saber. L'etimologia del mot (del llatí *uersum facere*, «fer vers», això és, «escriure en vers») és prou transparent —però potser caldria guardar-se d'interpretacions massa agosarades pel que fa a la significació original del llatí *uersus*, «que torna», d'on va significar «solc de l'arada» i d'aquí «línia d'un text escrit» i, finalment, «vers»: cal tenir present, doncs, que en el seu sentit més immediat la metàfora es refereix a la representació gràfica del vers. És clar que l'etimologia en el present context no té més valor que el d'una curiositat cultural, i no ha de condicionar la nostra comprensió del vers. Així, no cal dir que, per a nosaltres, el vers com a entitat lingüística és independent de la forma gràfica en què eventualment es pugui manifestar. Tanmateix, l'afirmació no és, ni de bon tros, una obvietat. En efecte, la concepció lingüística tradicional que veu en la llengua escrita una mera representació secundària, una mera transcripció de la llengua oral,² ha donat pas avui en

2. Cf., per exemple, L. BLOOMFIELD, *Language*, cap. 2.

dia a nous enfocaments que consideren la grafia com un sistema relativament autònom, en certa mesura independent del llenguatge oral.³ Sense que ara ens calgui entrar en aquesta qüestió, és en tot cas cosa sabuda fins a quin punt l'escriptura ha influït en aspectes característics de la versificació (rimes gràfiques, calligrames, acròstics, poesia emblemàtica, determinades complexitats de l'estructura estròfica, etc.), del tot inimaginables quan aquesta era un afer exclusiu del llenguatge oral. Nogensmenys —i a despit de tota etimologia—, és ben legítim d'adoptar el punt de mira esmentat —el vers com a entitat lingüística— tant per raons històriques com per raons formals, i encara per la conjunció de totes dues menes de raons. En efecte, de primer antuvi, l'existència del vers és anterior a la invenció i a l'ús de l'escriptura; en segon lloc, un sistema de versificació troba el seu fonament en les possibilitats estructurals que li forneix el sistema de la llengua. Hi ha raons, en fi, per creure —i així ho assumeixo aquí— que les propietats estructurals característiques del vers provenen de la funció que en un determinat moment històric o pre-històric aquest acomplia en el si d'una comunitat humana, que provenen, això és, d'una organització peculiar del llenguatge oral, la funció de la qual era precisament de fer-lo perdurable en el record. Tot plegat abona la nostra posició, amb les precisions que hi introduiré tot seguit.

Entesa en aquest sentit general, l'estudi de la versificació abasta tots aquells fenòmens que fan d'un determinat segment lingüístic un vers, i la mètrica, que en determinats sistemes de versificació n'és un element essencial, hi és inclosa.⁴ De fet, a efectes pràctics, la versificació comprèn també aquells fenòmens que, tot implicant fragments més extensos que un vers, contribueixen crucialment a configurar la forma artística dels textos lingüístics versificats: alliteracions, paral·lelismes, rimes, estructura estròfica, etc. Definir què és un vers no és cosa fàcil; però sembla que en totes les cultures hom pot delimitar un conjunt reduït de textos lingüístics⁵ caracteritzats per la recorrencia regular d'elements lingüístics específics dins un determinat marc sintàctic, en oposició a un conjunt molt més ampli de textos que no posseeixen aquesta propietat. Aquests darrers constitueixen la *prosa* (del llatí (*oratio*) *pro orsa*, «(discurs) que va cap endavant, en línia recta»), i hom ha interpretat plausiblement aquesta oposició funcional entre vers i prosa com un cas d'oposició entre terme marcat i terme no marcat, en el sentit que aquesta noció ha rebut en la lingüística moderna.⁶ Ara, un vers, en la mesura en què és un fenomen lingüístic, es defineix per unes determinades propietats estructurals; però en aquesta mateixa mesura és un fet cultural, i això ens ha de prevenir contra el perill de l'abstracció pancrònica. Probablement no es poden aplicar els mateixos criteris analítics a la poesia oral

3. Cf., per exemple, I. J. GELB, *A Study of Writing* (Chicago 1952), ps. 29 i ss. O les obres clàssiques de D. Diringer, M. Cohen o, darrerament, J. Vachek. Com un cas extrem, vegeu el suggerent llibre de F. CHENG, *L'écriture poétique chinoise* (París 1977).

4. Amb això m'allunyo a gratient de la concepció que vol veure en la mètrica l'essència del vers, representada entre nosaltres per S. OLIVA, *Mètrica catalana* (Barcelona 1980). No valldria dir que no ho sigui, almenys en un cert sentit del mot —més que d'essència, potser caldria parlar de l'espina o de l'estructura bàsica del vers—, però no comparteixo el criteri que, de fet, l'hi reduceix.

5. Òbviament, aquí el terme «text» no s'ha d'entendre en el seu sentit filològic, de «text escrit», ans hi és emprat en el seu sentit lingüístic, que retrobem, per exemple, en Hjelmslev o en els diversos corrents de la «gramàtica del text» o «anàlisi textual».

6. Cf. J. LORZ, «Elements of Versification», dins W. K. WIMSATT, *Versification. Major Language Types* (Nova York 1972).

i a l'escrita, a la poesia popular transmesa oralment en un medi il·lustrat i a la que es produeix oralment en un medi que ja coneix l'escriptura, encara que aquesta no estigui a l'abast de tothom. Ni potser sempre s'ha tingut la mateixa idea d'allò que és un vers. Amb tot, si realment volem aprofundir els fonaments estructurals dels diversos sistemes de versificació haurem de prescindir, en una primera aproximació, de les diferències imputables al mitjà en què el vers es vehicula. En aquest respecte, dues observacions són pertinents ací. La primera és que probablement, d'entre totes les arts, l'art verbal és la que menys ha renovat la seva forma pròpia, els seus materials i els seus recursos. La segona, que, segons que es dedueix del punt de vista suau exposat, al capdavant la subversió més gran que la introducció de l'escriptura ha produït en el vers no consisteix en cap d'aquelles novetats formals que més amunt he enumerat ni en d'altres d'imaginables i tal vegada més significatives, sinó en la substitució pura i simple de la seva funció original i de la seva raó d'ésser. I no em refereixo ara als diversos continguts específics de la funció o les funcions que el vers hagi pogut acomplir en cada cultura⁷ —funció ritual, màgica, religiosa, jurídica, gnòmica, lúdica, narrativa, deprecativa, per posar-ne només unes quantes—, sinó a aquella funció universal prèvia a què he alludit més amunt: la de garantir la perdurabilitat de la paraula, o, en termes més hodierns, la conservació i transmissió d'informació —ben entès, d'informació pertinent per a la continuïtat de l'organització social.⁸ L'escriptura omplí de mica en mica la funció primària del vers, del llenguatge sotmès a regularitat numèrica, i la perdurabilitat en el record esdevingué perdurabilitat material independent, fins a un cert punt, de la memòria humana —per bé que no de la humana intel·ligència, com remarcava W. von Humboldt.⁹ Que d'aleshores ençà la literatura, en el sentit estricte del mot, hagi anat renunciant progressivament a aquelles propietats estructurals del vers —o a algunes d'elles—, sense d'altra banda saber-ne passar del tot, que n'hagi admès d'altres de relativament arbitràries respecte a l'original base lingüística, era una evolució ben de preveure, i el fet no ha de fer-nos desistir del nostre enfocament.

Pel seu cantó, el terme grec *metron*, «vers» —origen del nostre «metre»—, havia significat abans «mesura» i, amb aquest sentit, havia designat una noció cabdal del pensament filosòfic i moral, així com una característica essencial de la manera de fer, dels grecs clàssics.¹⁰ No hi he d'entrar pas ara; només he de remarcar com ens remet, per via etimològica, a una propietat del vers com a entitat lingüística, independent doncs de la seva representació gràfica, això és al vers com a fenomen que s'esdevé en el temps i que en la seva dimensió temporal és sotmès a mesura. De fet, aquesta noció del metre n'és una primera

7. Segons que es deduiria d'un estudi etnogràfic del parlar —això és, dels usos lingüístics— a la manera proposada per D. Hymes. Aquesta anàlisi intracultural, que posa de manifest la relativitat de les funcions, i no tan sols de les estructures, lingüístiques no se m'apar tanmateix incompatible amb la noció jakobsoniana i pretesament universal o intercultural de la «funció poètica» del llenguatge, a condició de deixar ben clar a cada moment el punt de vista adoptat.

8. Cf. E. HAVELOCK, *The Greek Concept of Justice. From its Shadow in Homer to its Substance in Plato* (Cambridge, Mass., 1978).

9. Cf. J. A. ARGENTE, *Entre dues lingüístiques* (Homenatge pòstum a Émile Benveniste), «Els Marges», 10 (1977), nota 36.

10. Cf. E. DE BRUYNE, *Historia de la estética*, I (Barcelona 1963), ps. 9 i ss. Així com W. JAEGER, *Paideia: Los ideales de la cultura griega* (Mèxic 1962, 2.ª ed. en un sol vol.), ps. 504 i *passim*.

aproximació; veurem com ens caldrà assolir un nivell d'abstracció més gran fins a representar-nos-el com un patró abstracte subjacent a diverses manifestacions verbals concretes. L'estudi de la mètrica consistiria a determinar aquests patrons i a establir d'una manera sistemàtica llur relació amb aquestes últimes.

Abans de deixar aquest apartat, potser no hi serà de massa assenyalar que tradicionalment —i sovint encara avui— un altre terme concorre amb els que estudiem aquí, el de *prosòdia* (del grec *proso'idia*, «allò que s'afegeix al cant» «tonada amb què s'acompanya un cant»), que originalment es referia a determinades característiques del so articulat —to, accent (del llatí *ad cantum*, que és un calc del terme grec en qüestió): alludint al probable accent melòdic que identificava la unitat lèxica— i que en època tardana amplià la seva significació fins a incloure'n d'altres —aspiració, quantitat vocàlica, juntura o absència de juntura entre mots—, sobretot en aquells casos que implicaven una possible ambigüïtat en la primitiva representació gràfica (δήμος vs. δημός, εἶην vs. εἶην, λιπαρώς vs. λιπαρῶς; καθ'ημῶν vs. καθημαι; ἦλθε, νηπιος vs. ἦλθεν, ηπιος; μεγαλητορα vs. μεγαλη, τομη), per acabar designant aquests trets en tota circumstància, així és, també en casos en què no hi havia ambigüïtat, així com també l'entonació i les pauses.¹¹ Després, a partir del Renaixement, hom l'emprà per a designar una matèria de coneixement més que no pas uns fenòmens, en un sentit que l'aproxima a allò que aquí hem anomenat *versificació*; de fet, l'aparició d'aquest darrer terme va lligada a aquest nou sentit de la *prosòdia*. Així, hom hi reconeixia dues parts: la primera ensenya la bona pronunciació dels mots —incloent-hi l'accent, la quantitat, l'èmfasi, la pausa i el to—; la segona ensenya les lleis de la versificació, o sigui, el conjunt de trets que caracteritzen la forma del vers. Com que la forma del vers en les llengües clàssiques es basa en la mètrica quantitativa, la prosòdia, entesa com l'estudi de la versificació, se centrava en el coneixement de la quantitat vocàlica i de les combinacions sillábiques que formen els peus; en canvi, en l'estudi del vers romànic sovint es referia a la distribució dels accents. Entesa d'aquesta manera, la noció és més restringida que no ho és la versificació per a nosaltres, car, com hem vist, aquesta inclou aspectes que ultrapassen la unitat formal que és el vers. D'altres, però, n'han fet un ús més inclusiu, en la mesura en què també existeix una prosòdia de la prosa, mentre que aquesta resta fora del domini de la versificació. Tanmateix, els lingüistes han emprat també el terme de «prosòdia» per a referir-lo a l'anàlisi del llenguatge col·loquial: en aquest sentit, inclouria tots aquells trets fònics que són fora de l'abast de la fonologia segmental, allò que un determinat corrent de l'anàlisi fonètica ha anomenat «suprasegmentals»: ¹² to, quantitat, accent (melòdic o d'intensitat), entonació i potser sillabicitat.¹³ Segons això, la prosòdia determina una zona de l'anàlisi lingüística.¹⁴

11. Cf. W. S. ALLEN, *Accent and Rythm. Prosodic Features of Latin and Greek: a Study in Theory and Reconstruction* (Cambridge, U.K., 1973), ps. 1-16. Quant a la història del terme «prosòdia», cf. D. CRYSTAL, *Prosodic Systems and Intonation in English* (Cambridge, U.K., 1969), ps. 55-62.

12. Cf. I. LEHISTE, *Suprasegmentals* (Cambridge, Mass., 1970), D. CRYSTAL, *op. cit.* El nom «suprasegmentals» no pretén referir-se a cap realitat fonètica sobreposada a la seqüència fònica, sinó que prové més aviat dels sistemes de notació fonètica habituals; en aquest sentit potser fóra millor d'acceptar el terme de «no segmentals» amb E. PULGRAM, *Latin-Romance Phonology: Prosodics and Metrics* (Munic 1975), p. 55, n. 3.

13. Quant a aquest darrer, hi ha qui, com PULGRAM (*op. cit.*), l'hi inclou, i hi ha qui no n'és partidari (cf. LOTZ, *loc. cit.*).

14. Vegeu més avall, «Mètrica i prosòdia».

Mètrica i poètica: El terme «poètica» té també una llarga història i és costum de definir-lo o d'interpretar-lo en termes substancials, per la seva relació amb la imaginació o coses per l'estil. Aquí, però, cal entendre'l en el sentit que li han assignat els moderns corrents de la lingüística i la crítica formal. Així, segons R. Jakobson, «l'objecte principal de la poètica és la *differentia specifica* de l'art verbal respecte a d'altres arts i a d'altres formes de conducta verbal»; o, d'una manera més tècnica, la poètica «es pot definir com aquella part de la lingüística que tracta de la funció poètica en la seva relació amb les altres funcions del llenguatge».¹⁵ Així, doncs, l'anàlisi del vers li pertoca pròpiament, per bé que no n'exhaureix l'objecte. En el treball de referència, molt sovint citat, Jakobson s'esmerça a argüir com la poètica, que inclou la versificació —però no s'hi identifica ni s'hi limita—, resta englobada en la lingüística. Si, com hem vist més amunt, la mètrica fa part de la versificació, hom pot concloure que, en darrer extrem, també és continguda en la poètica, però aquesta és ben lluny de reduir-s'hi. Que tot plegat no és un mer exercici de lògica recreativa, que no ens hem enjogassat com un infant amb una matrioxka, i que de la confusió de l'aspecte mètric i el poètic n'han derivat resultats indesitjables, ens ho avala, si més no, l'opinió de J. Kurylowicz, el qual considerava aquella confusió —juntament amb la transposició mecànica del mètode comparatiu a la reconstrucció dels metres indoeuropeus— com una de les causes que han impedit de clarificar-ne l'objecte amb tota pertinença i propietat, i reblava: «Mentre que el llenguatge poètic concerneix de bell antuvi la SEMÀNTICA, la mètrica està estretament lligada —encara que, com veurem, d'una manera indirecta— amb el sistema FONOLÒGIC de la llengua.»¹⁶

Segons això, doncs, cal no confondre les virtualitats *poètiques* de les categories sintàctiques i semàntiques de la llengua amb la base fonològica dels sistemes *mètrics* propis de cada sistema de versificació i de cada llengua i tradició literària. D'altra banda, l'ús específic que un poeta o una tradició fan d'aquests sistemes mètrics esdevé un aspecte peculiar de llur concepció poètica.

Mètrica i gramàtica: Arribem en aquest punt a la qüestió crucial dels estudis lingüístico-literaris: l'esclariment de les interrelacions i dependències indubtables entre els aspectes poètics, versificatius o específicament mètrics i l'aspecte lingüístic —en un sentit estricte— o gramatical d'allò que, per entendre'ns, anomenem «el llenguatge poètic».¹⁷ Val a dir que, en la mesura en què la mètrica és l'aspecte més ben definit i més restringit dels que hem esmentat, així mateix és potser més fàcil de discernir-ne la base lingüística o gramatical. Tanmateix, les coses no són pas diàfanes si hom té en compte el caràcter indirecte i sovint amagat d'aquesta relació. D'altra banda, en el cas de les llengües mortes els fets mètrics són sovint l'únic indicatiu que ens pot menar a una clara i correcta concepció de l'estructura lingüística, ço que posa en qüestió la visió unilateral o unidireccional amb què alguns lingüistes s'apropen a una anàlisi de les relacions entre ambdós ordres de fenòmens.

Per tal de facilitar l'exposició, i per seguir un criteri ensems lògic i crono-

15. Cf. R. JAKOBSON, *Linguistics and Poetics*, dins T. A. SEBEOK (ed.), «Style in Language» (Cambridge, Mass., 1960), ps. 350 i 359, respectivament.

16. Cf. J. KURYLOWICZ, *The Quantitative Meter of Indo-European*, dins G. CARDONA, H. M. HOENIGSWALD i A. SENN (eds.), «Indo-European and Indo-Europeans» (Filadèlfia 1970), p. 421.

17. Cf. Joan A. ARGENTE, *De la lingüística a la poètica*, «Els Marges», 1 (1974), i les referències allí donades.

lògic, descompondrem el tractament del present epígraf en dues seccions: la relació entre mètrica i fonologia (segmental) i la relació entre mètrica i prosòdia (en el sentit apuntat més amunt). Abans, però, serà convenient de dir alguna cosa sobre les relacions entre mètrica i fonètica, per bé que aquesta no sigui amb propietat una part de la gramàtica.

En efecte, hom podria ben dir que els estudis de mètrica moderns i no estrictament tradicionals se situen a cavall de la història literària i de la fonètica. Ara, aquests estudis, àdhuc els més notoris des del punt de vista lingüístic, han partit de supòsits erronis respecte a la natura dels fenòmens observats. Així, per exemple, s'han interessat més sovint en l'estrofisme —sobretot en la mètrica romànica— que no pas en l'estructura interna del vers mateix, i quan s'hi han fixat l'han concebuda com una entitat primordialment fonètica i, en conseqüència, hi han aplicat els mètodes d'anàlisi característics d'aquesta ciència. És clar que fóra injust d'oblidar, en aquest respecte, el paper d'avantguarda científica que acomplí la fonètica experimental, en primer lloc, a les acaalles del segle passat i al començament del present, així com, ja més tard, la fonètica acústica. Però, des d'un punt de mira lingüístic, l'estrofisme no deixa d'ésser una propietat externa de la forma poètica i poc ens pot informar de l'arrelament lingüístic d'aquesta; d'altra banda, les identitats mètriques pertinents no es defineixen necessàriament al nivell més superficial de l'estructura fonètica: el vers té una entitat psicològica més subtil que no pas la mera seqüència fònica en què es manifesta. Exemples més o menys il·lustres d'aquest biaix, sens dubte renovador al seu moment, són les obres de M. Grammont (1937), O. Jespersen (1900), P. Maas (1923) i T. Navarro (1956), per posar quatre àmbits lingüístics prou distints.¹⁸ Tanmateix, el naixement i la progressiva expansió —factual i conceptual— de la fonologia havia de subvertir aquest panorama; oi més, si hom té en compte que aquesta ciència va anar molt lligada en els seus orígens amb l'anàlisi del llenguatge poètic —si més no, pel que fa a alguns dels seus més insignes representants.¹⁹

Mètrica i fonologia: Ben aviat, doncs, hom remarcà la importància d'escometre l'anàlisi del vers amb criteris fonològics i no merament fonètics, i ja en els anys 20 i 30 comptem amb els treballs peoners de R. Jakobson i de J. Mučkařovski.²⁰ L'objectiu n'és la versificació o el «llenguatge poètic» en un sentit ample, no només la mètrica, per bé que necessàriament hi incideixen. Segons això, la primera tasca de la fonologia és d'establir un principi de demarcació que ens permeti destriar els elements fònics inherents del text literari d'aquells que només són propietats d'una recitació o declamació específica. I si bé no es

18. Cf. M. GRAMMONT, *Le vers français* (París 1913); O. JESPERSEN, «Den psykologiske grund til nogle metriske fænomen», *Oversigt* (1900), p. 487 (= «Notes on Meter», dins *Linguistica*, Londres 1933; recollit a *Selected Writings of Otto Jespersen*, Tokyo, s.d., ps. 647-672); P. MAAS, *Griechische Metrik*, dins A. GERCKE i E. NORDEN (eds.), *Einleitung in die Altertumswissenschaft* (Leipzig 1923); T. NAVARRO, *Métrica española: Reseña histórica y descriptiva* (Nova York 1956).

19. Especialment R. Jakobson. Vegeu-ne el testimoni personal en les seves converses amb K. Pomorska. Cf. R. JAKOBSON, *Lingüística, poética, tiempo. Conversaciones con Krystina Pomorska* (Barcelona 1981). Vegeu també els *Selected Writings* de l'autor, vols. III (1981) i V (1979).

20. R. JAKOBSON, *O Txeshském stikhe preimushixestvenn v sopostavlenii s russkim* (Berlín-Moscú 1923), recollit dins SW V; T. Todorov n'ha seleccionat alguns fragments i L. Robel els ha traduïts al francès amb el títol de *Principes de versification* —que era el subtítol de l'original—, dins R. JAKOBSON, *Questions de poétique* (París 1973). J. MUČKAŘOVSKI, *La phonologie et la poétique*, TCLP, 4 (1931), ps. 278-88.

pot concloure que tot element extrafonològic hagi d'ésser considerat com a aliè a l'obra, almenys hom pot afirmar amb tota certesa que un element fònic, en la mesura en què és fonològic, és part intrínseca de la forma fònica de l'obra.²¹ A part aquesta conclusió elemental, hom crida l'atenció sobre els següents aspectes: la selecció dels fonemes —en el benentès que el poeta compta no tan sols amb el nombre de fonemes del sistema lingüístic i amb llurs relacions, ans també amb la possibilitat d'afavorir o de contrariar la freqüència relativa del seu ús—; l'agrupació dels fonemes; la disposició dels fonemes (o «esquemes eufònics», segons la terminologia pre-fonològica de Jakobson) —salvant el cas de la rima, que es regeix per uns principis rítmics i semàntics distints de la mera eufonia—; l'entonació —que ens fa palesa la natura doble del vers, caracteritzat pel doble esquema melòdic de la llengua i del ritme—; les fronteres de mot —el caràcter fonològic de les quals és indubtable, així com també ho és llur funció en l'estructura mètrica, tant si serveixen per remarcar-ne el paralelisme mitjançant la regularitat de llur disposició com si en destaquen la diferenciació rítmica mitjançant una disposició irregular—; en fi, a la vista de la interrelació entre el ritme poètic i la fonologia, hom es planteja si no es podria capgirar la interrogació que és a la base d'aquests estudis —quin profit pot treure la poètica de la fonologia?— i preguntar-se si la poètica, al seu torn, no pot pas ésser útil a la fonologia. La resposta és òbviament positiva —sobretot donada la concepció teleològica de l'activitat verbal, i molt especialment del llenguatge poètic, que comparteixen tots dos autors. En poesia, més que en cap altra manifestació verbal, els recursos lingüístics són potenciats al màxim, i així hom hi pot copsar fenòmens que altrament potser mai no detectaria. Ja he indicat més amunt la relació bidireccional que s'estableix en el terreny de l'estudi i la reconstrucció dels sistemes mètrics i fonològics de les llengües mortes. D'altra banda, la posterior evolució de la teoria fonològica i de la teoria de la mètrica els han donat plenament la raó en aquest punt.

Amb tot, la noció que llavors es tenia de l'estructura fonològica de les llengües era relativament simple, i gairebé s'exhauria amb el recompte i la catalogació de les unitats fonològiques distintives o fonemes, o, a tot estirar, amb l'estudi de llurs relacions —paradigmàtiques (oposicions fonològiques) i sintagmàtiques (combinatòries)— i la classificació i amb el de llurs variants combinatòries. Si la introducció de la noció de «correlació fonològica», en primer lloc, i la de «tret distintiu», després, representaren una innovació cabdal dins la fonologia, el mateix s'esdevingué en els estudis del llenguatge poètic; i si la introducció d'una noció precisa de «regla fonològica» i el reconeixement de diversos «nivells de representació fonològica» havien d'implicar una revolució en aquest terreny i un aprofundiment del nostre coneixement de l'estructura fònica del llenguatge, la seva repercussió en la manera de concebre l'estructura mètrica dels diversos sistemes de versificació no havia de fer-se esperar. Novament fou Jakobson qui mostrà la necessitat de prendre en consideració els trets distintius en l'anàlisi del llenguatge poètic i qui, en el seu estudi sobre l'anomenada «alliteració vocàlica» de la versificació germànica, va posar de manifest que les estructures lingüístiques en què es basen determinats sistemes mètrics són d'un ordre distint, més abstracte, que la mera estructura fonètica.²² D'aleshores

21. Cf. JAKOBSON, *op. cit.*, i MUKAŘOVSKI, *loc. cit.*

22. Cf. *Lingüística, poètica, tiempo*, ja esmentada a la nota 19, com a testimoni pel que fa a la primera qüestió, i *On the So-called Vowel Alliteration in Germanic Verse*,

ençà, i gràcies al desenvolupament de la teoria de la fonologia generativa, diversos investigadors —entre els quals cal esmentar els capdavanter M. Halle i S. J. Keyser, així com P. Kiparsky— han pogut esmerçar-se a mostrar la complexitat estructural de sistemes mètrics de llengües i tradicions poètiques ben diverses. Aquests estudis han desbrossat el camí cap a l'elaboració d'una teoria de la mètrica més abstracta i amb una mínima estructura deductiva. Des dels darrers anys seixanta i el començament dels setanta aquesta teoria ha rebut diverses reformulacions i la seva evolució no ha estat independent, com era d'esperar, del curs seguit pel desplegament de la teoria fonològica general.²³ Però vet ací que també en aquest terreny es dona un interessant intercanvi d'aportacions recíproques entre teoria fonològica i teoria mètrica, car l'estudi dels fenòmens mètrics forneix un camp de proves per a la contrastació empírica d'aquella primera, en la mesura en què el seu aparell conceptual i formal rep una motivació empírica independent en mostrar-se adequat a l'explicació dels fets mètrics, per als quals en principi no havia estat construït.²⁴

Mètrica i prosòdia: Ja he fet esment més amunt «Mètrica i versificació» d'una determinada noció del terme «prosòdia», que l'assimila a «versificació», i que és d'ús corrent sobretot entre els estudiosos de la literatura. Però hem vist també que el terme és emprat amb un sentit lingüístic específic, que probablement podria quedar inclòs dins la «fonologia». Hi ha, tanmateix, uns «trets prosòdics», el *status* teòric dels quals ha donat lloc a alguna confusió i a molta

«Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, xvi (1963), amb un apèndix de S. Valfells (recollit dins *SW V*), quant a la segona, ps. 85-92.

23. Els primers treballs es van desenrotllar a partir del marc teòric que representava l'obra cabdal de N. CHOMSKY i M. HALLE, *The Sound Pattern of English* (Nova York 1968). Cf., entre altres, M. HALLE i S. J. KEYSER, *Chaucer and the Study of Prosody*, «College English», 28, ps. 187-219 (1966); S. J. KEYSER, *The Linguistic Basis of English Prosody*, dins D. REIBEL i S. SCHANE (eds.), *Modern Studies in English* (Englewood Cliffs, N.J., 1968); J. C. BEAVER, *A Grammar of Prosody*, «College English», 29, ps. 310-321 (1968); S. J. KEYSER, *Old English Prosody*, «College English», 30, ps. 331-356 (1969); K. MAGNUSON i F. G. RYDER, *The Study of English Prosody: An Alternative Proposal*, «College English», 31, ps. 789-820; i, especialment, M. HALLE i S. J. KEYSER, *English Stress: its Form, its Growth, and its Role in Verse* (Nova York 1971), i les abundoses referències bibliogràfiques allí al·ludides. Quant a l'extensió factual d'aquests estudis a d'altres àmbits lingüístics, cf. M. HALLE, *On Meter and Prosody*, dins M. BIERWISCH i K. HEIDOLPH (eds.), *Progress in Linguistics* (L'Haiia 1970), i altres estudis de l'autor; J. ROUBAUD, *Mètre et vers. Deux applications de la métrique générative de Halle-Keiser*, «Poétique», 7, ps. 366-387 (1971); S. ANDERSON, *Umlaut and Skaldic Verse*, dins S. R. ANDERSON i P. KIPARSKY (eds.), *A Festschrift for Morris Halle* (Nova York 1973); V. J. ZEPPS, *Latvian Folk Meters and Styles*, dins ANDERSON i KIPARSKY, *op. cit.*, i altres treballs de l'autor. Vegeu també les referències als treballs de P. Kiparsky a les notes 24 i 26, importants tant pel que fa a l'extensió factual (el finès, el vèdic, altra vegada l'anglès) com pel que fa a l'elaboració teòrica i a les interrelacions entre teoria fonològica i teoria mètrica. Quant a la influència d'aquest corrent a casa nostra, vegeu més avall. D'altra banda, J. C. Beaver i J. F. Ihwe dediquen dos números de «Poetics» (12 [1974] i 16 [1975]) a la mètrica generativa, amb treballs crítics de J. C. Beaver, W. Klein, D. L. Hascall, J. Guéron, A. W. Bernhart, K. Magnuson, J. F. Ihwe, D. J. Napoli i A. M. Devine i L. D. Stephens.

24. Cf. P. KIPARSKY, *Metrics and Morphophonemics in the Kalevala*, dins C. GRIBBLE (ed.), *Studies Presented to Professor Roman Jakobson by His Students* (Cambridge, Mass., 1968), i *Metrics and Morphophonemics in the Rigveda*, dins M. K. BRAME (ed.), *Contributions to Generative Phonology* (Austin-Londres 1972). L'autor havia seguit ja aquesta línia argumental a propòsit de l'explicació del canvi lingüístic en el seu treball *Linguistic Universals and Linguistic Change*, dins E. BACH i R. T. HARMS (eds.), *Universals in Linguistic Change* (Nova York 1968).

discussió i que, sumàriament, es diferenciï dels «trets fonològics distintius» pel fet que es poden estendre més enllà d'una sola unitat segmental —sense que això en sigui una propietat essencial, contra el que podria suggerir el terme «suprasegmental», amb què també se'ls denomina— i pel seu caràcter contrastiu o relatiu —això és, sintagmàtic— davant el valor opositiu d'aquests darrers. Més amunt hem esmentat els trets prosòdics més característics de les llengües del nostre àmbit cultural (accent, quantitat, to); però també hi podríem incloure fenòmens com l'harmonia vocàlica en turc, la retroflexió consonàntica en sànscrit i l'anomenada «lleï de Grassmann» o «dissimilació de les aspirades» en sànscrit i en grec. En tots aquests casos ens trobem que l'abast del fenomen és el mot, però el segment fònic afectat no coincideix amb tot el mot: així, l'àmbit d'operació de l'harmonia vocàlica és el mot, però només els segments vocàlics i no-consonàntics en surten afectats; això mateix pot esdevenir-se amb la retroflexió, però aquesta pot restar interrompuda per la presència d'un determinat segment; quant a la dissimilació d'aspirades, hom pot concebre l'aspiració com un tret discontinu que modifica la natura de segments que no són contigus l'un a l'altre. Són exemples d'aquest darrer cas sànscr. *dhadhami* > *da-dhami* i gr. *thithēmi* > *tithēmi*, pel que fa a les relacions diacròniques; des d'un punt de mira sincrònic trobem alternances de la mena gr. *tréphō* (pres.) *vs.* *thrēpsō* (fut.). Hom ha proposat d'aïllar l'aspiració com un tret prosòdic del radical, bo i representant-lo com *Htrép*; el tret prosòdic *H* es realitzaria fonèticament com una aspiració de la consonant final del radical si es troba en posició pre-vocàlica (*tréphō*) o com una aspiració de la consonant inicial si aquella es troba en posició pre-consonàntica (*thrēpsō*).

Sense excloure la possibilitat que fenòmens d'aquesta mena tinguin o puguin tenir algun paper en la determinació dels sistemes mètrics,²⁵ els elements prosòdics que, segons que sembla, tenen una funció primordial en l'estructura mètrica són, com ja s'ha indicat, la quantitat vocàlica en el cas de les llengües clàssiques, i l'esquema accentual en el de les modernes. Tanmateix, el valor relatiu de l'accent i el caràcter jeràrquic d'una part, almenys, de l'estructura fonològica de les llengües no ha trobat una representació adequada en la teoria fonològica actual fins als treballs de M. Liberman i A. Prince, això és, l'anomenada «fonologia mètrica», que, d'altra banda, ha servit de base a les recents exploracions de P. Kiparsky en el terreny de la teoria mètrica pròpiament dita.²⁶ És en el marc d'aquesta última on hom trobarà una justificació a la distinció entre el conjunt de «regles mètriques» i el de «regles prosòdiques» —i, en conseqüència, a la distinció entre els fenòmens d'un ordre i de l'altre. Hom pot concebre el conjunt de regles prosòdiques com una mena de «parafonologia» que modifica les derivacions fonològiques i forneix les regles mètriques d'una part de les representacions sobre les quals aquestes operen. Les regles prosòdi-

25. La dissimilació d'aspirades en grec afecta moltes vegades, i per raons òbvies, les formes reduplicades del verb. Hom ha volgut veure en la reduplicació morfològica la base gramatical de l'alliteració consonàntica, i de fet les llengües que presenten aquest sistema de versificació, com les germàniques, posseeixen també aquell tret gramatical.

26. M. Y. LIBERMAN, *The Intonational System of English*, tesi doctoral (M.I.T. Cambridge, Mass. 1975), reproduïda per I.U.L.C. (Bloomington, Ind., 1978). M. Y. LIBERMAN i A. PRINCE, *On Stress and Linguistic Rhythm*, «Ling. Inq.», 8 (1977), ps. 249-336; P. KIPARSKY, *Stress, Syntax, and Meter*, «Lg.», 51 (1975), ps. 576-616; i, especialment, *The Rhythmic Structure of English Verse*, «Ling. Inq.», 8 (1977), ps. 189-247. Vegeu també el número quasi monogràfic de «Ling. Inq.», 10.3 (estiu de 1979), amb treballs de M. Y. Chen, P. Kiparsky, J. J. McCarthy, M. Nespor i I. Vogel, i S. A. Schane.

ques, a diferència de les mètriques, expressen processos similars als de les regles fonològiques ja conegudes.²⁷

Mètrica i estudi de la mètrica

En segon lloc hom subsumeix sota aquest terme les diverses formes d'estudi dels fenòmens mètrics; cada una d'elles pressuposa un punt de vista específic, i així hom oposa la *mètrica històrica*, per exemple, a la *mètrica descriptiva*, i aquesta a la *normativa*, etc. En tots els casos ens referim a enfocaments diferents de l'anàlisi mètrica, no a diverses menes de fenòmens mètrics.

Mètrica històrica: La mètrica històrica, que en els estadis més reculats de les llengües —quan la documentació és escassa o inexistent: és a dir, en llur període pre-històric— tendeix a confondre's amb la mètrica comparada —i que, en qualsevol cas, s'hi basa—, s'interessa en l'explicació històrica de les formes mètriques, ço és, a determinar-ne els orígens i l'evolució, llurs relacions genètiques i llur difusió intercultural, etc. Pel que fa al període històric de les llengües, sovint adopta un caràcter molt més notarial, perd en gran part la seva funció explicativa i es limita a descriure i inventariar els usos històrics successius que de les formes mètriques —tipus de vers i combinacions estròfiques— han fet cada una de les tradicions nacionals dins un àmbit lingüístico-cultural específic.

De fet, parlar de «mètrica històrica» i d'«estudis tradicionals de mètrica» és gairebé una sola cosa, ja que en els manuals habituals ha predominat el biaix historicista, ço que s'explica en part perquè aquests estudis han estat considerats com una part de la «història literària». No he de disminuir-ne ara la utilitat ni el valor, però vull sostenir en aquest treball que, llevat de l'abundosa recopilació de dades, des d'un punt de vista lingüístic no han ajudat gaire a l'esclariment dels fonaments de la mètrica: en això, hi han contribuït molt més l'enfocament comparativista o teòric.

Mètrica comparada: La mètrica comparada és un camp d'estudis resultant de la transposició dels mètodes de la gramàtica comparativa en el terreny de la reconstrucció dels metres primitius, i, prescindint ara de possibles predecesors, hom pot fixar el seu naixement el 1923, data de publicació de l'obra cabdal d'A. Meillet sobre l'origen de l'hexàmetre grec²⁸ (vegeu «Mètrica i poètica»). Com s'esdevingué en la gramàtica comparativa, l'objectiu d'aquests estudis havia estat formulat inicialment com un problema de reconstrucció de l'*Urvers* o «vers original»; però aviat es va veure que havien d'abocar en una mètrica històrica. Es tractava, en efecte, de posar els fonaments d'una explicació històrica de les formes mètriques constatades en les llengües indoeuropees. Allò que era inabastable a l'hellenista mentre restava reduït a les dades que li fornien el seu propi camp d'estudis —o que en el millor dels casos podia ésser tan sols catalogat, però mai explicat— havia de trobar una explicació natural tan bon punt era posat en relació amb dades procedents de sistemes de versificació d'altres llengües indoeuropees. Meillet mostrà —o així ho semblà llavors—²⁹ el parentiu genètic entre els sistemes de versificació del grec i del

27. Vegeu més avall.

28. A. MEILLET, *Les origines indo-européennes des mètres grecs* (París 1923).

29. No voldria semblar petulant amb aquesta reticència; em refereixo a les objeccions que més endavant J. Kurylowicz formulà sobre el mètode comparatiu aplicat a la reconstrucció dels metres indoeuropeus. Vegeu més avall.

vèdic, tot assenyalant l'origen forani de l'hexàmetre grec i la possibilitat de remuntar les formes mètriques d'ambdues tradicions mil·lenàries a un comú prototipus indoeuropeu. D'altres havien de prosseguir aquesta via d'anàlisi, tot ampliant-la amb la incorporació de noves dades d'altres famílies o subfamílies lingüístiques, i amb l'aplicació dels mètodes de reconstrucció interna.

Mètrica normativa: Durant segles l'única mètrica coneguda ha estat la mètrica normativa, continguda en les preceptives literàries per a ús de lletraferits. Hom pot concebre aquest tipus de mètrica com la codificació escrita de les antigues tradicions orals de versaires, la finalitat de les quals era de transmetre l'ofici en unes circumstàncies socials determinades.³⁰ Amb tot, perdut el paper màgic de la poesia en les societats orals, restava el prestigi de la lletra escrita. La mètrica normativa contenia les normes per a la bona formació de versos, i el seu objectiu consistia a donar les pautes de la correcció estètica en l'art verbal: sancionava un determinat sistema de versificació i n'excloïa tot altre. Ben mirat, però, la necessitat d'aquestes «mètriques normatives» es basava, òbviament, en el fet que o bé el model de llengua literària que hom imposava era del tot aliè a l'estructura interna de la llengua pròpia —i la normativa tendia llavors a salvar aquesta disparitat—, o bé l'evolució de la llengua col·loquial havia ultrapassat de molt el llenguatge poètic —i la normativa havia de recordar la vigència estètica d'aquells valors que ja feia temps que havia abandonat la llengua col·loquial, o respecte als quals presentava una vacil·lació notable. Quant al primer cas, recordeu la influència dels models clàssics, basats en l'alternança de la quantitat vocàlica, en les llengües modernes, si més no en determinats períodes històrics. Quant al segon, només cal reconèixer la dificultat que els fenòmens de sil·labació solen causar als nostres poetes quan aquests no tenen un coneixement reflexiu de la llengua.³¹ Potser l'exemple no és dels més feliços, atesa la possibilitat del seu origen exogen; basti recordar, tanmateix, que des d'un punt de mira diacrònic l'origen de moltes «regles mètriques» rau en la seva condició d'anteriors «regles lingüístiques», i que perquè el pas sigui possible cal que perdin aquest darrer caràcter.³²

Mètrica descriptiva: La mètrica descriptiva difereix de la normativa i de la històrica, en el primer cas perquè no es proposa cap intenció preceptiva ni apreudora, en el segon perquè no en comparteix la visió diacrònica. Ni els problemes de la «correcció estètica de l'art verbal», ni els de l'origen i difusió de les formes mètriques entren en el seu camp d'interessos. Ben al contrari, la mètrica descriptiva sol cenyir-se tant com pot a un determinat tall sincrònic, a un determinat sistema de versificació al més homogeni possible (un corrent, una escola, un autor), a fi de descobrir-ne les regularitats mètriques pertinents. El seu punt de vista, doncs, mai no pot ésser extern al del sistema de la llengua: aquí no valen models literaris per molt de prestigi que arrosseguin. Els fenòmens són sempre analitzats des de l'estructura interna, i allò que cal esperar-ne no és

30. Cf., per exemple, J. VENDRYES, *La poésie de cour en Irlande et en Galles*, dins «Choix d'études linguistiques et celtiques» (París 1952). C. WATKINS, *The etymology of Irish duan 'poem'*, dins C. WATKINS (ed.), *Indo-European Studies II* (Cambridge, Mass., 1975).

31. Testimoni d'aquest fet ho és l'estudi d'O. CARDONA, *Els grups de vocals en contacte* (Barcelona 1977), salvant-ne les limitacions.

32. Cf. J. KURYLOWICZ, *Indoeuropean Metrical Studies*, «Poetyka, Poetika, Poetics», 1 (Varsòvia 1962), esp. ps. 90-91; així com P. KIPARSKY, *Metrics and Morphophonemics in the Rígveda* (vegeu-ne la referència a la nota 24).

cap sanció, cap judici de valor, ni tan sols cap explicació històrica. D'altra banda, la seva limitació natural a la descripció li impedié d'arribar a generalitzacions que poguessin tenir cap abast teòric. Aquests estudis, però, constituïren una passa decisiva cap a la possibilitat d'una mètrica general.

Mètrica general i teoria de la mètrica: Si no m'erro, el terme de «mètrica general» és una invenció de R. Jakobson i representa, al capdavant, la transposició, no únicament d'uns mètodes d'anàlisi —com en el cas de la mètrica comparada—, sinó de tot un camp d'interessos i d'unes preocupacions que sotraguejaren el món de la lingüística en el primer terç d'aquest segle: l'interès d'arribar a la construcció d'una ciència general del llenguatge (llavors anomenada «lingüística general») i, correlativament, d'una ciència general de la versificació. De fet, aquest biaix teòric correspon a l'expansió metodològica de la comparació analítica o tipològica en el terreny lingüístic. L'objectiu era d'arribar a unes categories descriptives vàlides per a l'anàlisi de qualsevol sistema lingüístic i, en conseqüència, de qualsevol sistema mètric; categories, val a dir-ho, fonamentades en un punt de vista immanent i no pas en cap ordre de fenòmens extralingüístics, per molt naturals que apareguessin (fisiològics, acústics, musicals, etc.). La qüestió fonamental que aquest enfocament posava al descobert és que els elements constitutius del vers no són pas els sons, en la seva qualitat material, sinó els valors lingüístics, en la mesura en què informen aquell material. En segon lloc, que aquests elements s'estructuren d'una manera jeràrquica, amb un element dominant i d'altres de concomitants, i que aquesta jerarquia pot diferenciar per ella mateixa sistemes mètrics que consten dels mateixos elements constitutius. En tercer lloc, cal distingir el vers de la seva citació: l'existència d'aquell primer és, en un cert sentit, independent de la darrera. Finalment, no s'han de confondre les estructures lingüístiques fonamentades en el sistema de la llengua i els valors mètrics que hom en deriva: pertinença mètrica de fets que no tenen cap acompliment acústic, la rima no és una mera qüestió de similitud fonètica, autonomia recíproca de ritme melòdic i ritme sintàctic, etc. És així, remarca Jakobson, que neix «la noció del vers com una estructura regida per lleis, on les parts són determinades indissolublement pel tot, i el tot per les parts. Segons aquesta concepció, el metre és un esquema ideal que és implementat, per bé que només en part, per versos empírics individuals, però que n'és precisament condicionat, se'n deriva, i no existeix fora d'aquests, talment com, d'altra banda, els versos concrets assumeixen llur integritat només per mitjà d'aquest esquema ideal, i separats d'ell perden llur essència com a tals versos. Alguns elements del vers acompleixen fidelment l'esquema ideal; d'altres mostren una tendència més o menys forta cap a la seva realització; un tercer grup és independent de l'esquema mètric i es limita a matisar-ne i modificar-ne el ritme. L'investigador del vers ja no es limita a enregistrar les constants mètriques, sinó que pren en consideració tot el conjunt de valors del vers, n'estableix la jerarquia, i, sobretot, el valor dominant.»³³

Teoria de la mètrica: Aquesta concepció suara esmentada serà el punt de partença de la «mètrica generativa», és a dir, d'allò que hom pot anomenar amb propietat —si més no, ara com ara— «teoria de la mètrica». Aquest corrent, a què he fet al·lusió, si no mencié, més amunt (cf. «Mètrica i fonologia» i «Mètrica i prosòdia»), troba les seves arrels en la teoria de la gramàtica, i especialment de la fonologia, generativa. Es diferencia de la «mètrica general» per la

33. Cf. R. JAKOBSON, *Metrics*, S.W. v, ps. 148-149.

seva pretensió explícitament reconeguda de construir una teoria capaç de donar compte dels diversos sistemes de versificació que són possibles en les llengües naturals. Si la teoria literària s'ha interessat d'habitud en les formes mètriques que s'han produït històricament en un determinat àmbit lingüístico-cultural, la teoria de la mètrica s'interessarà, en canvi, en les formes mètriques possibles, donat un determinat sistema de referències, amb absoluta independència de llur actualització —això, si més no, en principi: de fet, no defugirà els fets històrics.

Partint, d'una banda, de la concepció que l'estructura fònica del llenguatge implica diversos nivells de representació —des d'una representació fonològica «abstracta»³⁴ a una representació fonètica— que són relacionats mitjançant un conjunt de regles fonològiques precises, i, d'altra banda, de la distinció jakobsoniana entre «model de vers» i «exemple de vers», «model d'execució» i «exemple d'execució», hom ha fet els primers passos vers la construcció d'una teoria de la mètrica on es postula un nivell de representació anomenat «esquema mètric abstracte» i es formulen unes «regles de correspondència» que estableixen una aplicació entre les entitats mètriques abstractes que conformen aquell esquema i determinats elements de l'estructura lingüística amb unes propietats prosòdiques específiques. Globalment, el conjunt de regles mètriques aplica un esquema mètric abstracte en una seqüència verbal mesurable o «vers». Donada una seqüència verbal arbitrària, la teoria en determina la «metricalitat» —¿pot o no pot ésser interpretada com un vers respecte a un determinat sistema mètric dels que la llengua en qüestió permet?— i la «complexitat mètrica» o «tensió» —en cas positiu, en quina mesura s'allunya de l'esquema mètric abstracte de què seria un cas? Noteu que, a diferència de la teoria fonològica, aquesta teoria mètrica no posa en relació nivells de representació distints però d'un mateix ordre, sinó una representació —o, com veurem, potser una sèrie de representacions— d'ordre gramatical, i específicament fonològic, «natural», i una representació d'ordre mètric, «convencional».³⁵

Tipologia mètrica^{*}

Finalment, amb etiquetes com «mètrica quantitativa», «mètrica al·literativa», etc., volem remarcar aquelles propietats dels sistemes mètrics que ens en permeten establir una tipologia. Com en tota tipologia, la selecció d'aquestes propietats és en part arbitrària, i sovint no tan específica com caldria. En tot cas, l'ús del terme «mètrica» en aquests contextos no ens remet a l'«enfocament» de l'estudi de la mètrica («Mètrica i estudi de la mètrica»), i només indirectament als «fenòmens mètrics» («Mètrica i altres aspectes del llenguatge»); aquestes expressions al·ludeixen, més aviat, als diversos «sistemes mètrics» caracteritzables en termes de llur corresponent base o propietat lingüística específica. En-

34. Amb l'ús d'aquest adjectiu no pretenc prendre posició respecte a les polèmiques que han tingut lloc dins la fonologia generativa.

35. L'ús dels termes «natural» i «convencional» s'ha d'entendre com una contraposició, però en cap cas com una coincidència amb l'anomenada «fonologia natural». Quant al segon, m'inspiro, com he fet d'altres vegades, en l'ús que en fa S. R. LEVIN, *Linguistic Structures in Poetry* (l'Haià 1962).

36. En aquest apartat segueixo fonamentalment J. LOTZ, *Metric Typology*, dins T. A. SEBEOK (ed.), *op. cit.*

cara que hom sol incloure la «mètrica sillàbica» com un d'aquests sistemes específics —i en part el fet té la seva justificació—, això pot induir a confusió, car, de fet, tots els sistemes es basen, d'una manera o una altra, en el sillabisme. D'aquí l'ambigüitat del següent epígraf.

Mètrica sillàbica i/o isosillàbica: En el cas més elemental, el sistema mètric es fonamenta en la síl·laba, i el principi característic del sistema és l'isosillabisme, això és, la identitat mètrica basada en la reiteració de segments —o versos— formats pel mateix nombre de síl·labes. També existeixen sistemes anisosillàbics, que els tractadistes solen analitzar o bé en termes d'un altre tipus de sistema o bé com a irregularitats del sistema sillàbic. D'altra banda, hom ha observat que aquesta reiteració de segments isosillàbics en ella mateixa no constitueix cap element generador de ritme, i és per això que tot sovint es combina amb algun dels factors prosòdics esmentats més amunt —duració (quantitat sillàbica), freqüència (to) i intensitat (accent). Com a exemples d'aquest tipus hom pot esmentar la poesia popular hongaresa i la poesia letona —segons les anàlisis que n'han fet Lotz i Zeps, respectivament—,³⁷ així com la primitiva poesia indo-iraniana atestada en l'*Avesta*.

Mètrica quantitativa: La característica de la mètrica quantitativa és la fixació de la quantitat sillàbica —amb acompanyament, tot sovint, de restriccions relatives als grups consonàntics que segueixen el centre sillàbic— en determinades posicions. D'altra banda, el nombre de síl·labes pot mantenir-se constant —com en la poesia vèdica—, o bé pot oscil·lar dins d'uns límits —com en la poesia grega i llatina clàssiques. Igualment, la determinació de la quantitat sillàbica pot afectar únicament determinades posicions del vers —com en la «cadència» de la poesia vèdica—, o bé totes les posicions del vers (encara que en permeti la variació de valors) —com en la poesia sànscrita clàssica. D'aquesta progressió: sillabisme de l'avesta, mètrica sillabo-quantitativa del vèdic, mètrica quantitativa del sànscrit els comparatistes en poden treure molts alligonaments.

Mètrica accentual: També anomenada «dinàmica» per alguns tractadistes. A més d'un determinat nombre de síl·labes —potser no sempre idèntic—, la mètrica accentual requereix la presència, en determinades posicions, de cims accentuals o de davallades pronunciades de la intensitat. En són exemple la mètrica anglesa i alemanya modernes —o, si més no, les seves representacions més característiques i habituals.

Mètrica tonal: Basada en l'alternança de tons distintius. N'és un exemple típic la poesia xinesa clàssica. Val a dir que aquests tres tipus de mètrica (quantitativa, accentual i tonal) només són possibles en aquelles llengües que presenten la quantitat vocàlica, l'accent i el to com a trets distintius del sistema lingüístic, i que, en termes generals, l'alternança de valors (llarga/breu, etc.) es redueix a una alternança binària, per bé que des d'un punt de vista acústic se'n puguin reconèixer més de dos (gradació accentual, gradació tonal). En conseqüència, allò que és pertinent és el *contrast* de valors entre unitats contigües.

Mètrica verbal: Alguns tractadistes han reconegut l'existència de sistemes mètrics basats en la reiteració d'un determinat nombre de mots en cada hemistiqui o segment mètric portadors d'un accent d'intensitat i remarcats sovint pel fenomen de l'alliteració. Aquests sistemes es despleguen en les llengües indoeu-

37. Cf. J. LOTZ, *loc. cit.*, i V. J. ZEPS, *loc. cit.* (vegeu-ne la referència a la nota 23, i els treballs citats en aquest).

ropees occidentals (itàlic, cèltic, germànic). I és en termes d'aquest sistema que hom ha volgut retre compte de la incògnita del vers saturnià, així com de la primitiva poesia èpica castellana, presumptament successora o hereva de les *Langzeile* germàniques.³⁸ Independentment de l'opinió que ens pot merèixer aquesta explicació, hi ha una raó per haver-la reportat, i és la importància del sistema de versificació alliterativa, baldament sigui com a fet concomitant d'algun altre dels sistemes enumerats més amunt.

També s'ha reconegut com a mètrica verbal, per bé que d'un altre caire, la versificació hebrea.³⁹

JOAN A. ARGENTE

38. Cf. G. PIGHI, *Lineamenti di metrica storica delle lingue indo-europee*, «Rendic. Accad. delle Scienze dell'Istituto di Bologna, cl. Scienze Morali», 53 (1964-65), ps. 25-88. Reporto la informació perquè em sembla curiosa; no cal atorgar-li més autoritat que la de l'autor.

39. *Ibid.*